

KUSTBON

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA
I SVERIGE

NR 3 ÄRGÅNG 34
SEPTEMBER 1977

En *läik* är på Rågöarna en lek men kan också vara en dans och en melodi. Den vanligaste dansen var *får-fot*. Man tar på två av de tre fjärdedelarna i valstakten två små steg, egentligen ett och

ett halvt, och gör på den sista en liten knix med knäna. Dansen verkar mycket ålderdomlig och är av allt att döma sedan gammalt bröllopsdans. En annan dans är *fir-vingen*. Den

dansas vanligen av två pojkar och två flickor på så sätt, att de ställer sig i ring med ansiktena vända åt samma håll. Varannan är pojke, varannan flicka. Sedan häktar de ihop de händer som är in mot mitten och bildar på så sätt ett kors eller fyra kvarvingar. När musiken spelar upp, sätter sig "kvarvingen" i rörelse. Det är de ovan beskrivna stegen, men takten är snabbare och ökas gärna undan för undan till en virvlande dans. Så släpper man taget, gör helt om, fattar tag med de andra händerna och fortsätter dansen åt motsatt håll.

Krok-dans går till så att alla deltagarna ställer sig i ring och fattar varandras händer. Dansstegen är desamma som i *får-fot*. Genom att bryta ringen och vända "snett igenom", kommer de dansande ibland att vara vända utåt, ibland inåt från ringens mitt räknat. Detta är *äin-kroken*.

Två-kroken dansas så. Pojken fattar med sin hand flickans högra men bakom hennes rygg, och hon fattar bakom pojkens rygg med sin lediga hand hans vänstra (se bilden). Flera par ställer upp i ring. Stegen är "två-fot". Efter något varv släpper alla taget på en gång. Flickorna gör helomvändning åt höger och de två ringarna rör sig åt var sitt håll, tills paren möts, då de dansar en mimisk solodans, vända mot varandra. Än en gång dansar de båda leden åt var sitt håll, men när de nästa gång möts fattar pojkarna sina flickor som i första turen och dansen går vidare.

Utom dessa danser förekommer också *polka*, *par-dans* (vals) och en del ryska danser, som närmast har karaktär av solodanser. Dessa är av sent datum. Man säger att ungdomarna lärde dem av ryska soldater, som under första världskriget var inkvarterade på öarna. De har varit bra lärjungar: danserna utförs säkert och elegant, alls inte sämre än av läromästarna själva.

(Efter Per Söderbäck,
Rågöborna)

KUSTBON

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE
Utgiven av Svenska Odlingens Vänner

Ansvarig utgivare: *Hugo Mickelin*

Redaktör: *Edvin Lagman*

Redaktionssekreterare:

Maria Broman

I redaktionen: *Göran Treiberg,*

Birger Westerberg

Red. och exp. Vikingagatan 25

113 42 Stockholm

Kustbons postgiro: 19 72 07 - 4.

Tel. 32 48 78

Svenska Odlingens Vänner postgiro:

35 13 11 - 6

Kustbon utkommer 1977 med

fyra nummer

Prenumerationspris 1977 30 kronor

Annonspris 1/1 250:-, 1/2 130:-,

1/4 65:-, 1/8 40:-

Förlovnings-, vigsel- och

födelseannonser 10:-

Dödsannonser 60:-

ISSN 0345-6706

Civiltryckeriet, Köping 1977.

EDVIN LAGMAN

UNGDOMEN I SVENSKESTLAND

*Rågöflickor på bygatan. Pojkarna håller sig i bakgrunden
Foto Per Söderbäck*

SOV-ARKIV

Vikingagatan 25
113 42 Stockholm
Tel. 08/32 48 78

Innehåll

Ungdom i Svenskestland av <i>E. Lagman</i>	2
Glimtar ur ett liv	2
Reportage av <i>A Samberg</i>	7
Så åt och drack man på Rågöarna. <i>Ur bygderådets samlingar</i>	9
Inbjudan till SOV:s höstsamkväm	12
Jord och hav. Recension av <i>E. Lagman</i>	13
En visa till våren och sommaren av <i>E. Lagman</i>	14
En äkta navist av <i>A. Samberg</i>	15
Skeppet av <i>E. Lagman</i>	15
SOV:s arkiv inbjuder till sammankomst	16
M. Wiebe in memoriam av <i>E. Svensson</i>	17
J. Schmidt in memoriam av <i>A. Samberg</i>	18
Familjenytt	18
Bemärkelsedagar	20

De estlandssvenska familjerna var i regel barnrika. Detta förhållande var av stor betydelse för ungdomens uppfostran och framtidsmöjligheter. Andra faktorer som spelade en viktig roll var bristen på högre skolor och ofullständiga kommunikationer.

Människorna ute i bygderna var hänvisade till varandra på ett helt annat sätt än vi är vana vid i städerna. Gemenskapskänslan var stark inom bysamhället, släkten och familjen. Även om föräldrarna inte hann ägna sig så mycket åt varje barn enskilt, så växte dock alla upp i en trygg samhörighet, där vissa viktiga grundvärderingar var oskriven lag.

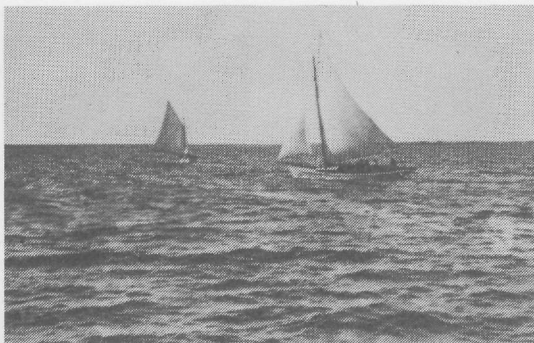
Det var regel att förhållandet mellan föräldrar och barn var gott, likaså att syskon, kusiner och andra släktingar drog jämnt och trivdes med varandra. Relationen till de äldre grundades främst på respekt.

Detta verkar som en skönmålning. Det är också bara en sida av saken. Estlandssvenska barn kunde liksom alla andra visa olydnad, uppträda näsvist och busa. Särskilt när barnskaran inte kunde vara ute och leka, kunde den vara ganska påfrestande att ha i den trånga stugan. "Ga bāna", hette det, litet förebrående men ändå vänligt. Värre var det, om man sade

"hiss ga rāsand bāna", och riktigt illa var det, om man sade "ga tålpat bāna". Att okynniga barn kallades för *djūrat* "djurota", minns vi nog, och en eller annan uttröttad mor kunde till slut säga: *Ingenting ana än romp e atskade å ut e sköen mä dom* 'ingenting annat /äterstår/ än att sätta svans där bak och ut i skogen med dem'.

Men det fanns också lekmöjligheter och tillfällen till gemensamma aktiviteter för byns barn: segling med leksaksbåtar på sommaren, skridsko- och kälkåkning på vintern t ex. Man kunde samlas och leka sista paret ut, man kunde *hlå pulk* - slå bort en pinne - och man kunde leka med stenar, *napp*, eller kasta *bränn-korr*, och vad det nu allt hette.

Härtill kom att barnen i mån av förmåga successivt sattes in i arbetena på gården. Man fick vagga småsyskonen och sjunga för dem, valla fåren, vakta korna. Och allteftersom åren gick blev det fler sysslor: bärga hö, mocka och köra gödsel, plöja, mjölka, spinna, lappa, laga, fiska osv i all oändlighet. Det fanns mycket att göra på gårdarna på självhushållets tid. Mycket var tröttsamt och enahanda, och man längtade till arbetsdagens slut, men det fanns också glada och stimulerande inslag. Potatisplock-

Ombord på egen skuta

Segling med fiskebåtar

Idrottspojkar

Musikliv bland Hapsals svenska gymnasister

Foto A. Stenholm

ningen kunde vara trist i regn och rusk, men var det vackert väder, hände det nog att man med förtjusning plockade de stora korgarna fulla. Det var tröttsamt att valla, när korna kesade för broms och blinding, men det var också roligt att baka potatis i glöden, *staike tuflar*, medan boskapen låg och idisslade. För att inte tala om vackra morgnar i slättermarkerna, *änge-valla*, och stilla augustinätter på havet med notdragning.

Arbetet var sedan den tidigaste barndomen en självklarhet och det var oerhört nedsättande att kallas för lat. Arbetsamhet och ärlighet var de stora dygderna som man växte upp med och som avsågs att bli grundstommen i livsmönstret. Det var nog inte så illa, sämre uppfostran kan ungdom få.

När vi talar om barnens inlemmande i arbetslivet, rör vi oss på ett plan som väl inte förändrats under tidernas lopp. Kommer vi in på skola och utbildning, så blir redogörelsen genast tidsbunden. Våra fäder och förfäder på adertonhundralet och i början av nittonhundralet gick inte mer än tre-fyra år i skolan. Det de inte hann lära sig under de åren fick de inhämta själva. Livet lärde dem det som var viktigast. Men skolplikten utökades successivt, först till fyra och sedan till sex år. På

de åren hann man ju lära en hel del. När det gällde vidareutbildning, var möjligheterna länge mycket små. I slutet på adertonhundralet fanns under ett tiotal ett seminarium i Pasklep, där folkskollärare utbildades. När seminariet hade stängts, var de bildningstörstande hänvisade till skolor i staden. Det blev då ryskspråkig undervisning, i Reval kanske också tyskspråkig. Sedan gammalt tycks en och annan ha gått i hantverkslära i Reval eller Hapsal, och sådant kunde fortfarande förekomma på tjuo- och trettioalet.

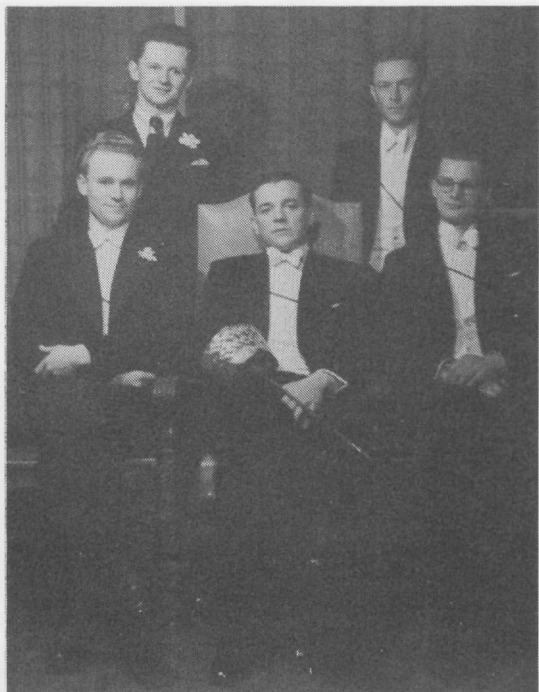
När Estland blev självständigt 1918, öppnades nya möjligheter även för Estlands svenska befolkning. Inom skolväsendet är det särskilt två viktiga tilldragelser som skall uppmärksammas: tillkomsten av Birkas folkhög- och lantmannaskola 1920 och grundandet av ett svenskt gymnasium i Hapsal 1931.

Birkas kom att spela en utomordentligt stor roll i den estlandssvenska ungdomens och i estlandssvenskarnas liv överhuvud taget. Förutom läroanstalt var denna folkhögskola estlandssvenskarnas kulturella centrum och samlingspunkt under de två årtionden Estland fick vara fritt. Här samlades ungdomen till sång, lekar och fest, här hölls föredrag och kurser

i ämnen som öppnade portarna ut mot världen. Skolan i Birkas bidrog inte bara till höjandet av den materiella standarden, den betydde kanske ännu mera för den andliga utvecklingen. Det går nog knappast att överskatta Birkas betydelse för den estlandssvenska ungdomen och för estlandssvenskarnas framtid.

Svenska gymnasiet i Hapsal hann verka under ett årtionde. För första gången fick estlandssvensk ungdom i denna läroanstalt möjlighet till högre utbildning på sitt eget modersmål. Tidigare hade estlandssvensk ungdom varit hänvisad till skolor med annat undervisningsspråk: ryska, tyska och under självständighetstiden estniska. Många hade t ex besökt det estniska gymnasiet i Hapsal, återvände i egen skap av kommunalsekreterade och andra ämbetsmän eller fortsatte till universitetet i Dorpat och blev läkare och präster. I enstaka fall sökte estlandssvensk ungdom gymnasie- och universitetsutbildning i Finland och Sverige.

Gymnasiet i Hapsal öppnade nya möjligheter, som naturligtvis tillvaratogs. Redan hösten 1936 kom de första estlandssvenska studenterna från Hapsal till universitetet i Dorpat. Tyvärr kom kriget bara några år senare, och vi fick aldrig uppleva

Från livet vid universitetet i Dorpat. Förf. stående längst till höger.

*Från livet i byn
Foto Per Söderbäck*

resultatet på hemmaplan av gymnasiets verksamhet. Här i Sverige tycks det ha gått alla dem väl i händer, som genomgick läroverket därborta.

Gymnasiet fick naturligtvis en stor betydelse även utöver det kunskapsmässiga. Ungdom från landet kom nu i direkt daglig kontakt med stadsmiljön och med en rad kulturyttringar som hörde hemma där. Och inom läroverkets väggar möttes unga människor från två olika folkgrupper: svenskar och ester. Gymnasiet inrymdes nämligen i det estniska läroverkets byggnad och hade med detta gemensam rektor.

Det fanns vissa nationella motsättningar sedan gammalt. Men de får inte överdrivas. De var lokala och gick inte på djupet. Egentligen var det bara byråkraterna i landets förvaltningsorgan som var verkligt besvärliga. Nåja, när nu de estlandssvenska ungdomarna från landet kom tillsammans med esterna i läroverkets korridorer, tittade man först lite mistroget på varandra, de som var där först försökte kanske också att sätta sig på en och annan nykomling. Men detta gick mycket snart över. När människorna lär känna varandra, finner de att det finns mer som förenar än som skiljer. En av gymnasiets stora insatser var att est-

nisk och svensk ungdom kom i kontakt med varandra och lärde att uppskatta varandra. Där knöts band som fortfarande är lika starka som då.

Gymnasiet bidrog också till att väcka intresse för en rad kulturyttringar, som hemma i stadslivet. Det sjöngs och spelades visserligen mycket i de estlandssvenska bygderna – Birkas t ex var också ett sångens centrum – men i stadsmiljön bjöds mera: konserter, operetter, musikutbildning, konst, ett rikhaltigare urval av litteraturen, ett mera förfinat umgängesliv i flerspråkig miljö: estnisk, tysk, rysk. Allt detta gav nya infallsvinklar, lärde ungdomen att se på omvärlden även med andra ögon än sina egna. I denna omgivning blev den egna grupptillhörigheten medveten på ett nytt och stimulerande sätt, de estlandssvenska ungdomarna gjorde en insats, som observerades, beaktades och respekterades

Även i det akademiska livet blev det nu ett estlandssvenskt inslag. Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet ordnade med studielån och säkrade sålunda den ekonomiska sidan i detta sammanhang. Det planerades för utbildning av estlandssvenska läkare, lärare och präster med allti-

genom svenskspråkig utbildning ända upp till det akademiska stadiet. Det fanns även de som läste svenska vid universitetet. Vägen till kulturell jämställdhet med majoritetsbefolkningen och de andra minoriteterna hade öppnats. Estlandssvenska studenter accepterades som svenskar även i de akademiska organisationerna och bar korporationernas färger.

Ännu fanns inte svenskspråkig seminarieutbildning för folkskollärare. Men härför saknades realistiskt sett alla förutsättningar. Folkgruppen var för liten. Estlandssvensk ungdom förblev hänvisad till estnisk pedagogisk utbildning, men sedan ett par årtionden ordnades det alltsom oftast fortbildningskurser för estlandssvenska lärare i Sverige.

Sjöfarten var ett viktigt inslag i tillvaron. Redan som små lekte pojarna med modellbåtar vid stranden. När de kom upp i tonåren började de hjälpa till i skeppsbygget, och snart seglade de på sin första resa med en skonare. Många skaffade sig skepparutbildning, några gick också i sjöbefälsskola, förde stora fartyg på de sju haven och kom hem med guld på ärmor och mössa.

Så gick utvecklingen i stora drag på

Arbete på åkern

Foto H. Neidre

Ormsöflicka hänger tvätt
Foto Per Söderbäck

tjugo- och trettioalet. Utbildningsmöjligheterna hann bli goda. De var kanske till och med mer omfattande än det knappa befolkningsunderlaget motiverade.

Låt oss nu återvända till ungdomens liv i byn. Där var inte bara barnens enkla lekar och ungdomens kärva arbetsdag. Ungdomen roade sig också. Det enklaste sättet var att samlas på bygatan. Det var pojkarna som flockades så. Flickorna höll sig någonstans inomhus, åtminstone på vintern. Pojkflocken på bygatan gjorde egentligen ingenting, man var tillsammans, och det kunde vara nog. Man roade sig med ord. Här utvecklades munvighet och berättarkonst. När det blev mörkt gick man hem till någon "till skymnings". Det kunde då hända att någon äldre berättade, om gångna tider, om färder till sjöss, om roliga episoder eller annat. Det fanns goda berättare och förträffliga humorister. Men någon gång kunde ungdomen också bli stojig och högljudd och måste köras på dörren. Emellertid – *skimnings-juttana*, samtal och berättelser i stugan när det skymde mot kväll, det är något man minns som ett karakteristiskt och charmfullt inslag i byns liv.

De flesta estlandssvenska byarna låg nära havet. Det var självklart att havet

spelade en stor roll i ungdomens liv. Man samlades som barn på stranden och lekte, man flockades där som ungdom, man badade – pojkar och flickor för sig – och man seglade vackra sommarsöndagar. Lördags- och söndagskvällar samlades man i en glänta i skogen, helst nära stranden, och dansade till dragspelsmusik.

Det hände att pojkarna drack öl, ibland även brännvin, och det kunde bli därefter. Men detta inslag bör inte överdrivas. Något missbruk med vidare omfattning var det inte. Det hände emellertid ibland, att stridsyxan grävdes upp någon söndagseftermiddag, när flocken druckit sig modig, och man tågade till grannbyn för att hämnas gamla oförrätter på pojkarna där. Ett tag var t o m knogjärn populära.

Flickorna var med och dansade, de var också med och plockade smultron i hyggena, likaså var de med och seglade ibland. Men som flockar höll sig pojkar och flickor åtskilda. Först när det blivit tyst i byn och natten smugit sig in över husen, sökte sig pojkarna en och en, var och en på sitt håll, till flickornas boddörr och bad att bli insläppta. Vad som hände sedan var nog mera romantiskt än realistiskt, åtminstone i de flesta fallen.

Så gestaltades i stora drag ungdomens liv i denna lilla gemenskap som en svensk bygd utgjorde. Det fanns skillnader i olika avseenden mellan bygd och bygd – jag känner egentligen bara den, där jag själv växte upp – men i viktiga avseenden var Rågöarna, Ormsö, Nuckö, Runö och de andra trakterna säkerligen lika. Det var ett i materiellt avseende ganska kärt liv man förde – här vill jag dock lägga in en gensaga mot talet om den estlandssvenska fattigdomen, de som talade om den jämförde med fel objekt och hade ofta sneda bedömningsgrunder. Men tillvaron hade vackra inre och yttre drag, som gjorde livet värt att leva och minnas. Det verkligt stora problemet var egentligen framtiden. I ett längre perspektiv var tillvaron i de estlandssvenska bygderna mycket problematisk. Gårdarna var små, de gick inte att dela upp mellan talrika syskon utan att helt förlora sin ekonomiska bärkraft. Havel var stort och bestående, och dess betydelse för oss ökade väl mer och mer. Men här medförde den nya tiden komplicerade omständigheter, som gjorde det allt svårare att bedriva sjöfart i den form som de estlandssvenska områdena tillät. Återstod inflyttning till städerna och utvandring till Sverige.

Foto

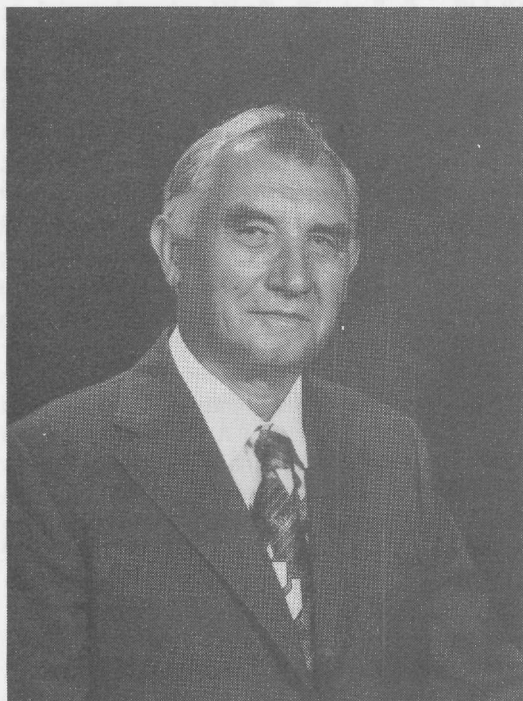
Per Söderbäck

De stora omvälvningarna under kriget löste problemet på ett radikalt sätt: det sopades helt enkelt undan av de nya, oväntade händelserna. Kriget medförde också bittra förluster, som drabbade den estlandssvenska ungdomen hårt: många unga män mobiliserades och måste ut i främmande arméer för att strida för dem som var deras fiender. En del blev borta för alltid, en del återvände med svåra skador, en del kom tillbaka med liv och lemmar i behåll. Men såren var djupa och ären ömmar ännu. Den unga generation som växt upp här i Sverige har nog svårt att bilda sig en uppfattning om spännvidden i det liv

som dess föräldrar levde i sin ungdom i Estlands svenskbygder: från sommaridyll vid stranden till frontstrider vid Velikije Luki, från byskola till universitet, från dialekt till tyska, estniska, ryska, från skymningsberättelser i stugan till konversation med baltiska adelsdamer, från fiskehamnen under byn till Helsingfors och Stockholm. Det fanns inte bilar, radio och tv, man gick, sprang eller cyklade – i bekvämare fall. En resa på tre mil till stan tog sex timmar efter en drömmande häst, som helst hade velat ta igen sig i stallet efter plöjning eller timmerkörning. En resa med skonare till Stockholm kunde bli en härlig kappsegling över Östersjön

eller en kamp mot höststormen med livet som insats. Det var nog inte ett enformigt liv, naturen och årstidernas växlingar sörjde ständigt för att det blev omväxling, alla levde medvetet eller omedvetet med i växandets och vissnandets kretsgång. Man må titta aldrig så mycket på program i tv, man må susa iväg aldrig så fort i sin bil eller racerbåt, man upplever i alla fall inte mer och man hinner i alla fall inte längre än om man arbetar bland spirande gröda och går med sin lie på axeln eller ror ut sina nät. Tycker jag mig ha märkt. Den estlandssvenska ungdomens villkor var kanske inte så dåliga i alla fall. Så länge det varade.

GLIMTAR UR ETT LIV

ALEXANDER TEGELBERG BERÄTTAR

Vid Skeppsbron i Stockholm lade de till och steg i land den 21 maj 1944. De hade byggt en egen båt i smyg därhemma. I den flydde de till Finland och kom via Åbo till Sverige. En av dem var Alexander Tegelberg, från Källskoja i Rickul.

Alexander Tegelberg var sjuk och fick ligga på Sabbatsberg ända till i augusti. Då återförenades han med sin familj nära Skultuna bruk på en utgård där han fick arbete. Långt till affären och ont om pengar var det. Men det redde sig. En god granne hemifrån arbetade nere på bruket – Johan Vesterby, gammal skeppare som Tegelberg seglat tillsammans med de sista tio åren.

De stora äventyren började egentligen när kriget bröt ut 1914. Året därpå inkallades Tegelberg – 18-årig – till tjänstgöring i tsararmén. Som han var en reslig karl hamnade han i kejsarens livgarde. Livet där var inte precis lättare än vid andra förband, tvärtom. Det var strängare disciplin och högre krav. Men det blev fler rubel per månad än vad de andra fick.

Första utbildningen gavs i Novy Petergof utanför S:t Petersburg. Mitt i sommaren 1915, den 15 augusti, blev det mobilisering. Efter exercistidens slut blev det krigsmans erinran och trohetsed till tsar och fosterland, utrustning för fronttjänst och i början av november avfärd till fronten i Polen och Litauen. Elddopet kom i främsta linjen utanför Vilno. Det blev reträtt för tsartrupperna, regementet tog sig ur tyskarnas kniptång, men trossen föll i fiendens händer. Återtåget varade länge, och slutligen blev det tågtransport tillbaka in i Ryssland. Den 15 december inspekterade kejsar Nikolaus II själv trupperna, ridande på sin vita häst. Tegelberg såg honom med egna ögon på femton meters håll.

Marschen gick sedan under stora strapatser mot österrikiska gränsen, fram till Karpaterna mellan Lvov och Tarnopol. Då hade redan året 1916

begynt. Sedan bar det åter av norrut, in i Ryssland och upp mot Lettland. Under den resan insjuknade Tegelberg i fläcktyfus och lades in på sjukhus. När han lämnade sjukhuset skulle han friskskrivas men simulerade värk i benstommen och hamnade på ett sjuktransporttåg mot Moskva. Dragigt och kallt var det, och man behövde bara sticka ut huvudet genom fönstret för att få fart på krämporna igen. Det blev öroninflammation den gången, som kunde bättras på med tvål och spott i öronen, så att det såg ut som var. Och nästa anhalt blev öronsjukhuset Sadovaja i Moskva. Livgardet deltog den sommaren i ett stort slag i Polen. Tegelberg har senare varit på platsen för slaget, där var en å, sank ångar och träskmarker. Tyskarna drev ner livgardet i träsket, och stora delar av den ryska styrkan förintades. Men andra regementet, som Tegelberg tillhörde, hade kommit ganska lindrigt undan. Värst gick det för kavalleriet. Han träffade senare en est som var med där och som berättade allt.

Under kriget stötte Tegelberg på en och annan man från Estland. Från hemtrakterna i svenskbygden var det dock bara en, Herman Österman från Spithamn, som också tillhörde livgardet. Han höll ut hela kriget, klarade

sig genom revolutionen och kom tillbaka hem, när gardet upplöstes.

Det blev fortsatt sjukhusvistelse för Tegelberg i Moskva under kriget, sedan permission och så fronttjänst, vakttjänst i Tsarskoje Selo och fronttjänst igen. Tyskar och ryssar låg och bevakade varandra i löpgravarna med några hundra meters mellanrum. I februari 1917, när livgardet kämpade mot tyskarna nära Lodsk i Polen, avsattes tsaren. Österrikarna i löpgraven mitt emot satte upp en stor skylt avsedd för ryssarna: Vasch tsar kaputt, er tsar är slut. För de nyfikna i löpgraven kunde det gå illa. En pojke fick en dum-dumkula mitt i pannan.

En granatkrevad efterlämnade åtskilliga granatsplitter i Tegelbergs kropp, i armen, i magen och på andra ställen. Det sista togs ut här i Sverige 1956. Det satt i tinningen.

Efter revolutionen var stämningen vid förbanden bättre, böcker delades ut, analfabeterna fick lära sig läsa, det hölls sammankomster och allt möjligt hittades på. Miljukov var president först, sedan kom Kerenskij.

Tegelberg hamnade i Kiev, på våren när allting blomnade. Den staden var så vacker. Han låg på ett militärsjukhus som inretts i ett gymnasium – stora

ljusa lokaler var det. När han kryade på sig beslöt han att inte mer gå tillbaka till infanteriet, slängde sina handlingar och anmälde att han tjänstgjort vid livgardets artilleribrigad. Sedan bar det av mot Kursk. Armen hade opererats för splitterskada, såret förvärrades på tåget i brist på skötsel. Amputering diskuterades, men då benet inte var skadat, lyckades man rädda armen. Operationen klarade han på egen begäran utan narkos. Det kändes lite, säger han, men det var inte farligt. Sedan gick det mask i såret och det avhjälpes med saltvatten. Hela armen var uppsprättad. Svetten rann, men en soldat måste ju tåla litet.

När han en gång spelade kort med en ryss på sjukhuset, fuskade han lite, som man ju brukar göra när man spelar så där. Då sparkade ryssen till honom och träffade honom så olyckligt på armen att såret gick upp. Han fick senare komma hem på långpermission med ett öppet sår. Armen var illa tilltygad och ville aldrig bli bra igen. Resan hem var fruktansvärt besvärlig. Det var i november 1917. Kallt, och alla tåg fullsatta, ont om mat. Från Kursk hade Tegelberg med sig en vetebrödslängd, som han fått av en vänlig sjuksköterska, i Moskva lyckades han få köpa korv. Så kom han fram till Petrograd. Där fanns inget att få. Men han kom med tåget till Reval, och hamnade slutligen i Hapsal i början av december. Viken var otursamt nog tillfrusen, och han fick vandra runt, över Linnamäe, till fots. I Sutlep blev han erbjuden natthärbärge hos Engmans, men han ville vandra vidare. Han kom till Höbring, där började han känna sig verkligen trött. Skoskav hade han också. Han trodde inte han skulle klara den sista biten till Källskoa, men det gick. Men då var krafterna totalt slut.

Han var hemma större delen av följande år, 1918. I november mobiliserade esterna och Tegelberg blev uttagen igen. Den här gången blev det artilleriet, det var en stor glädje att få ha med hästar att göra. Han var med på olika frontavsnitt på första linjen men klarade sig igenom. När befrielsekriget slutade 1920, hade han varit ute i nästan fem år.

Så kom han hem och började ett civilt liv. Man byggde skutor i svenskbygderna då och räknade med att tjäna pengar på fraktfart. Han var med och seglade, men inte blev det någon större

förtjänst, han och en kusin, som var "bolagsmän", var båda oerfarna. De seglade till 1926, men sjöfarten var egentligen inte lönande för någon, och Tegelberg lade av och blev landkrabba. Men 1929 var det färdigt igen, då kom han in i ett "bolag" som byggde en ny skuta. Den blev färdig på vintern – Svea på Hammarudden fick den heta – och sjösattes på isen, ett praktiskt sätt. De tog kontakt med Jakob Blee i Stockholm, han skaffade fram en potatisgrossist, en ung och generös man. De sålde sin last till honom det året, men hans firma gick tyvärr omkull. De fick emellertid kontakter med andra grossister och seglade ända till 1939. Sista lasten skickades dock hösten 1939 med ångbåt till grossisten Österman, för Hangö inlopp var redan då spärrat av ryssarna, och ingen seglade rakt över Östersjön så års.

Hemma stod en skuta under byggnad, men så kom ryssarna 1940 och tog rubb och stubb. En annan skuta stod halvfärdig under tyska ockupationen. Den lär ryssarna senare ha låtit bygga färdig. Tegelberg och bekanta till honom byggde en motorbåt, en flyktbåt, som några unga män flydde undan mobiliseringen med. Så byggdes en ny båt i hemlighet i Rosta och transporterades över landsvägen ned till *Sips vike*, hela tiden med fara för att tyskarna som patrullerade på vägen skulle upptäcka dem. Det blåste upp till storm, och båten blev liggande i två veckor. Buskarna som ställts upp omkring den vissnade. Men den 16 maj 1944 fram på kvällen kom de iväg. Oturen var med dem: ett lagat propellerblad brast och försvann och bara två blad var kvar och gav en ojämn gång, stävboxen lossnade och de började ta in vatten, så att de var tvungna att gå in till Bågskår väster om Hangö i Finland, blev omhändertagna och bogsäras efter ett par dagar till Åbo, där svenska konsulatet tog hand om dem. Med var också sex ester som inte kunde ett ord svenska, sammanlagt var det 31 personer ombord. Båten mätte 25 fot över kölen. Yngsta passageraren var ett år, den äldsta 75. Ansvaret delades jämnt mellan alla, var och en för på egen risk. Mest fick de i alla fall lita på Johannes Dyrberg, som var äldst och mest erfaren. Det var för mycket folk i båten. Pojkar som gömt sig undan mobiliseringen passade på tillfället att komma undan med dem. Som väl var gick allt bra. Vädret hade varit lugnt och de kom helskinnade till

Åbo.

I Åbo gallrade svenske konsuln bort alla som inte kunde svenska, trots att Tegelberg ingrep och försökte hjälpa dem på alla sätt. Han hotades med att själv få stanna kvar i Finland om han inte höll sig lugn. Men esterna kom efter krigsslutet i Finland till Sverige även de. Med fullmakt från dem som hade kommit till Sverige, Tegelberg och de andra estlandssvenskarna, fick en av esterna, Mensas från Hapsal, ut båten i Finland och kom sedan med alla de andra över hit.

I Sverige började Alexander Tegelberg inom jordbruket, blev sedan fabriksarbetare, presenningslagare, timmerman. Han hamnade i Stockholm och bosatte sig i Årsta, skaffade sig en kolonistuga i Årstaskogen för att hålla händerna i gång och för att vara nära jorden på sommaren. Han fyllde åttio år före jul, den 6 december, 1976. Det ser han inte alls ut för, man skulle gissat på högst 60.

Alexander Tegelberg har varit kommunalt verksam i sin gamla hembygd, han har här i Sverige varit engagerad i Svenska Odlingens Vänners bygderåd, lämnat viktiga uppgifter till dialektarkivet i Uppsala, medarbetat i Kustbon m.m. Det är ett stort arbete han hunnit uträtta under sitt liv.

Denna framställning bygger på en bandad intervju som Alexander Samberg gjorde valborgsmässoaftonen i år. Tegelberg berättar där även om sin skoltid, när han hade Joel Nyman som lärare, han berättar om sångkörerna och livet därhemma. Sist berättar han om den ryska ockupationen 1940-41, hur han förhördes och övervakades under denna tid. Och han kommer in på framtidsutsikterna, hur kringskurna de egentligen var i Estlands svenskbygder.

Så här skriver Samberg efter intervjun: "Så har han då, Alexander Tegelberg, den försynte mannen från Källskogen i Rickul, berättat om sina levnadsöden. Försynte? Ja, enär han var nästan generad, när frågan om intervju med honom kom på tal. Varför jag? menade han. Många andra i min ålder och med upplevelser i livet liknande mina kunde ju få komma till tals.

Det var så han menade.

Javisst, visst har du rätt också i detta, Alexander Tegelberg. Men låt nu så ske. Vi beundrar dig för din kunnsighet, ditt goda minne och dina

SÅ ÅT MAN OCH DRACK PÅ RÅGÖARNA

Överallt i Estlands svenskbygder hade man en mycket fast matordning, som säkerligen hade gamla anor. Den byggde helt på självhushåll och egen produktion. Ingredienserna framställdes hemma, bröd bakades i den stora ugnen, fisken och köttet röktes i bastun eller sädesrian, ölet bryggs i tunnor och kar i uthus.

Innehåll

1. Måltiderna.
2. Gröt.
3. Soppa ("väling").
4. Fiskrätter.
5. Köträtter.
6. Torkade fårlår och flundror.
7. Rågöost.
8. Rågööl. Bjärkes.
9. Rågbröd och vetebröd ("kako").
10. Saltning och rökning av livsmedel. (Kött, ost, fisk)
11. Örtteer, bär och nötter.
12. Köksredskap.
13. Läkeörter och andra botemedel.

Måltiderna

Morgonmål, "måresmål" åt man vid 7-8 tiden. Det bestod av: kaffe, mjölk eller uppvärmd välling och smörgåsar.
Middagsmål, "middar" åt man vid 12-1 tiden, den bestod oftast av fisk och potatis, bröd, smör och mjölk,

många exakta uppgifter och hågkomster. Vi är glada över att ha dig bland oss. Du är en av de kunniga, en av de tappra och beprövade i vårt livs ödestragedi, och det känns gott i hjärtat att få säga dig detta. Tag detta som en enkel men av varmaste hjärta gången hälsning och ett tack på vägen."

Red:s PS

Hela intervjun kunde av utrymmes-skal inte återges. I denna sammanfattning har många exakta och intressanta detaljer måst utelämnas.

mest surmjölk. På sommaren när man var ute på åker och äng åt man kall mat.

Kvällsmål, "kvällsmål" åt man vid 7-8 tiden, på sommaren något senare. Vid kvällsmålet hade varje dag sin bestämda rätt.

Måndagar åt man gröt av gryn, mjöl eller potatis.

Tisdagar åt man välling av mjölk eller kött med gryn, potatis, örter, surkål eller annat.

Onsdagar åt man gröt av något slag.

Torsdagar åt man "väling"

Fredagar åt man fisk och potatis.

Lördagar åt man gröt.

Söndagar åt man fisk, kött eller något annat med potatis.

Som **mellanmål** drack man te med smörgås till. Teet plockade man oftast själv. Det kunde bestå av: "undebigräs" (backtimjan), "fäffermansblömar" (pepparmynta), "bästeblömar" (lindblommor) "johanneblömar" (johannesört) "kamelablömar" (kamomill) m.m., men även kinat använde man. **Kaffet** användes som morgondryck.

Man rostade förr själv sitt kaffe av råg eller korn. Rågkaffet var bäst. När man rostade använde man sig av en brännare med långt skaft som man lade säden i. Rostningen blev bäst i bastuugnen. När det blev gul-brunt satte man i en klick smör och det doftade gott. Man malde sen kaffet och blandade med cikoria. Man gjorde även kaffe av ägg, men det var krångligt att göra.

Kryddor som användes på Rågöarna var förr salt och kummin (kem) senare även dill.

Gröt (gräit)

Korngrynsgröt. Korngrynet var antingen grovmalet "kröbe grin" eller finmalet. Gröten hade lång koktid 1 1/2-2 timmar. Den kokades på vatten, äts med mjölk, smöröga eller "gräddu" (grädd med salt i, som man vispat ihop och satte i en grop i gröttallriken och doppade grötskeden i). På vintern om det var dåligt med mjölk, brukade man skära svinkött i tärningar, bryna och blanda i gröten. Endel drack även dricke till, om det ej fanns mjölk. (Dricke är en syrlig dryck, se under öl.)

Mjölgröt. Mjölgröten gjordes av korn- eller rågmjöl. Kokades på vatten och salt. Äts med mjölk.

Potatisgröt (äpelgräit). Potatisen skalades, kokades och endel av kokvattnet silades av och potatisen stampades sönder med en "gräitstämpel". Man tillsatte mjölk och saltade. Man kunde även blanda i lite gryn. På vintern satte man till brynt fett.

Hade man mjölk åt man med mjölk, söt eller sur.

Risgryn använde man till **välling** som man åt på söndag morgon.

Havregryn och **mannagryn** kom på senare tid och användes mest som välling.

Soppa (väling)

Ketväling kokades på får- eller nötkött, som var torkat och rökt eller färskt.

Tillbehör: korngryn som man satte i samtidigt med köttet och potatis som tillsattes senare. På senare tid kom även andra grönsaker till.

Klimpväling kokades som ketvälingen, klimpen sattes till när potatisen började koka.

Surkålväling kokades på korngryn, risgryn och senare även mannagryn och havregryn. **Bomullsväling** gjorde man på mjölk, vetemjöl och ägg.

"Kuddvärm". När en ko kalvade tog man den färsk mjölken och blandade i vanlig mjölk och kokade det så att det bildades små klimpar i mjölken. Äts som soppa ("sopp, väling").

"Vahl". När man gjort ost och tagit vara på ostämnet, fick man vasslan kvar. Av den kunde man göra välling. Man tillsatte vanlig mjölk och det bildades klimp. Äts som välling. Det var inte ofta man använde vasslan som välling. Oftast fick djuren den.

Fiskrätter

Färsk fisk vändes i rågmjöl och stektes på panna.

Salt strömming sattes på spett och stektes på glöd i spisen, sen satte man dem i kallt vatten i 4-5 minuter, för att saltan skulle gå ur.

Även **färsk fisk** kunde glödstekas, då satte man dem i lättsaltat vatten efter glödstekningen i några minuter. Man åt med bröd och potatis till.

Till **kokt fisk** hade man lök, som fick koka med i spadet.

Fisk i bröd

När man bakade bröd gjorde man ofta en "fisk-pirak". Man bakade då in strömming i en liten råglimpa, som man satte fram i ugnen.

Kötträtter

Kött och potatis, "ket" å "äpler"

Fär- eller nötkött höggs i småbitar och kokades tills det var nästan klart, skalad potatis tillsattes i samma gryta och fick koka med. Serverades från samma fat.

Svinkött kokades med kål, kålrötter och potatis i samma gryta.

Stek i ugn av vilt: hare och fågel.

Kalvsylta. Kryddor: salt, peppar ("pipar"), lagerbärsblad ("lorbärsblader"). Köttet kokades tills benen lossnade, togs sen upp och skars i bitar och slogs över i ett fat tillsammans med det tunna. Ställdes svalt, där det fick stå och stelna.

Blodpalt, "käckjar".

Av blod, rågmjöl och salt gjordes en hård deg. Färfett i småbitar blandades i. Man ältade i mjöl små avlånga "käckjar", som man sedan kokade i gryta eller stekte i ugn eller på stekpannan på spisen, men då skar man dem först i skivor.

Blodplättar, "blökökar" gjorde man av tunnare deg och utan fettbitar i. Man stekte små plättar på panna.

Korv. Vid slakten på hösten tog man vara på tarmarna och gjorde korvar till S:t Martins-dagen och jul. Tarmarna vändes, tvättades ordentligt och saltades ner. De fick ligga tills de behövdes och sköljdes ur innan de användes.

Man kokade korngrynsgröt och blandade i skurna små fettbitar. Vid stopningen använde man korvhorn (av nötdjurshorn) att stoppa med. Korvarna koktes eller stektes.

Torkade fårlår

Fårlåren saltades i saltlake och torkades i bastun. Man eldade och släppte in röken och de upphängda fårlåren fick hänga där i rök och värme 3-4 dagar tills de var genomrökta. Sen var de klara att ätas till smörgås eller som soppkött.

Torrflådrar

Flundrorna rensades, men huvudet fick sitta kvar. Man band ihop flundrorna vid stjärten 4 i en rad och hängde dem sen över en stång eller käpp, två åt varje håll. Stången hängdes över "röe".

Till rökningen användes ved av vital, som gav bästa röken. Björkved kunde också användas, men ask t.ex. var inte bra, den gav en besk smak.

Rökningen gick på några timmar. Ville man spara "torr-flådrarna" förvarades de i torr säd i "sestanda", sädestunna.

Rågöost

Till en ost gick det åt 4-5 liter mjölk (beroende på formens storlek) salt

löpe ("läip"=torkad kalvmage)

Förr i tiden använde man färmjöl. På kvällen "skila" (skilde) man lammen ifrån tackorna som skulle mjölkas. Man fick upp till 1/2 l mjölk från varje tacka. Färmjölken var stark och fet, den blandades därför alltid med komjöl, för att osten inte skulle bli för stark i smaken.

Mjölken värmdes men kokades ej.

Löplappen hade fått ligga i blöt i ca 1 liter öl eller surmjölkssvassa i en glasburk. Efter ett dygn var vätskan (läipe) färdig att användas. Man hade en bit gasvåg över burken och silade lite i taget läip i den uppvärmda mjölken (ca 1 kopp) så att mjölken drogs ihop, ystades. Man pressade ut vätskan mellan händerna medan man kramade ihop osten till en rund boll, som man sen pressade ner i ett "stommel" (ostform). Stommen fanns i 2 storlekar. Under hade man en "räll", som liknade en bricka, den hade ett mönster inskuret i botten, varje gård hade sitt mönster.

Osten pressades i formen och fick stå på "rälla" i några timmar, över sidan saltades. Undersidan mönstrades, sen vände man andra sidan neråt mot rälla och saltade och mönstrade igen. Efter en dag var osten färdig att rökas.

Rökningen. Ostarna placerades på utkökets "ro" (rökstänger). Man eldade under med vit-alris och brännässlor och det blev rök som färgade ostarna gul-bruna, efter ca en vecka var de klara. De torkades av och förvarades i torr säd i sädesstanda (tunna).

Rågööl

Rågöolet bryggdes mest av malt, men också av enbär eller enbär + malt, "äinbärsöl", det senare endast 10-15 liter eftersom det var svårt att skaffa så mycket enbär.

Maltet gjordes av korn enligt följande: Kornet lades i ett kar och vattnet fylldes på, så att det täckte kornet. Det fick stå tillsdet började gro, ca en vecka, sen bredde man ut det på ett golv (i lōan=logen) med halm under, där fick det stå en tid tills det växte ut och började fästa i varann. Då var det dags att ta upp det, "bro", gnugga det mellan händerna så att det lossnade igen, man tog det sen till rian där det lades ovanpå "parscharna" med långhalm under för att torka. Halmen hade man för att maltet inte skulle ramla emellan parscharna (trästänger som var lagda under rians tak).

Rian eldades så att det blev varmt och maltet riktigt torrt. När det var klart förvarades maltet i stora "standar", (tunnor med lock) eller kistor.

Ölet bryggdes så: malten lades först i "sodakäre", vattnet till brygden kokades och hällades över maltet i karet och man fick då *mäsk*. Man rörde om med "skōla" (liknade ett ärblad) för att allt skulle bli vått, det tog ca 1/2 timme.

Sedan hade man ett kar till, "rinnkäre" med tapp eller kran, häri silade man det tunna ifrån mäskan. Man hade vikt en "halmnusk", halmknippe framför rinnhåle (rinnhålet), sen öste man med en "kapp" över allt från sodakare till rinnkäre.

Humlen kokades och sattes även i rinnkäre och man fick nu "vört".

Sodakaret gjordes nu rent och vörten samlades tillbaka i första karet som nu fick heta "gjärskäre" (jäskaret) där jäsningsen skulle försiggå. (Halmen i rinnkäre tjänstgjorde som sil och hindrade malt och humle att följa med ut.)

Gjärskäre övertäcktes med ett skynke och fick stå tills vätskan svalnat (vattnet var kokhett från början) sen sattes *jästen* i och man rörde om med "*briggesköla*" och sen fick vörten stå och jäsa, "gjära".

"Surbre", surbröd

Surbrödet bakas av rågmjöl, övriga ingredienser är: "däissur" (surdeg), vatten, salt och ibland även kummin.

Degen görs i ett "däistråge" (däideg). Den jäses med däissurn. Man sparar en klump deg till nästa bak, vänder den i mjöl för att den ej skall torka för mycket och förvarar den i det renskrapade "däistråge".

Vid nästa bak tar man däissurn, blöter upp den i bakvattnet och rör ut den tillsammans med de övriga ingredienserna. Locket till däistråge sättes på och degen får stå till nästa dag, då man sätter till mera mjöl och knådar ordentligt. Degen får sen stå en stund till (1-2 tim.) tills den börjar jäsa upp, sen tar man lagom stora degklimpar upp på bakbordet och rullar och formar degen till runda eller avlånga limpor efter vars och ens tycke och smak. Limporna gjordes stora, 3-5 kg st. och det ingick minst 6 bröd i varje bak.

Brödet bakades utan pannor, lades direkt på "ärlen", bottenstenarna i ugnen. Skorporna smordes med vatten.

Man drog ut kolen ur bakugnen med en "grulako", sen sopade man efter med en "kvädstång", som fått stå i blöt en stund. När ugnen var ren blev det dags att sätta bröden på "grihla", brödspaden och skjutsa in dem i ugnen.

"Kako"

Kako bakades av kornmjöl, korn + vetemjöl, bara vetemjöl eller "råa-bila" (finmalen råg där skalet var borttaget).

Säden tröskas

Foto Per Söderbäck

Ingredienserna i kako var: mjöl, mjölk eller vatten, öljäst, smör och salt. I stället för smör kunde man ha svinister, dock ej i vetebrödet. I vetebrödet hade man även russin på senare tid. Öljästen hade man sparat från egen brygd eller fick man låna av grannen.

Vid kakobaket användes "vann", vanna, som rymde upp till 2 hinkar vatten. Man blandade ingredienserna i vanna. Degen fick jäsa 1-2 tim. beroende på hur varmt det var i stugan. Man tog sen upp degen på bakbordet och bearbetade den och formade stora runda kakor, som bakades direkt på "ärlen". Senare användes pannor. Skorpan smordes med smör. En kako vägde 1-2 kg och man bakade 5-6 st. kakor i ett bak. Kako bakade man till helger, talka och gästabud.

Vete-bröd och bullar som man köpte i stan hos bagarn kallade man "galt".

Saltning och rökning av livsmedel

Allt kött saltades och fick ligga i lake, man satte en potatis i laken, potatisen flöt ovanpå när laken var lagom salt. På hösten röktes allt saltat kött. Man satte upp stänger under bastutaket, som man satte köttet på och eldade med brännässlor och alved, 2-3 dygn fick köttet hänga kvar.

Osten röktes ute i köket. Även nu använde man brännässlor och alved, även enris kunde man använda, men det blev ej så bra, smaken blev besk.

Fisk kunde man även röka i rian framför ugnen på hösten när man gjorde malt. Det var mest strömming och flundra som man rökte. Man stack in spetten genom huvudet på fisken och hängde spetten över "grua" som var framför ugnen där man drog ut kolen. Man eldade med al och björk, al var bäst.

Örtteer

På Rågöarna fanns en rik växtlighet och man hade lärt sig att ta vara på många örter, kvistar och blad, som man kokade te på.

De vanligaste man plockade var:

backtimjan	—	undebigräs
johannesört	—	johanneblömar
kamomill	—	kamelablömar
lindblom	—	bästebblömar
pepparmynta	—	väffermansblömar
hallonkvistar	—	hallakvistar

Bär och nötter

Bland enbuskarna ute på den gemensamma betesmarken växte det rikligt med smultron och backsmultron.

Svarta vinbär växte vilt i många slätterängar, liksom mabär och stenbär, de sistnämnda på torrare skogsängar, där de växte på låga buskar. De var syrliga och hade en stor sten i mitten.

I alskogsdungen vid Stora och Lilla träsket växte det rikligt med hallon.

På hösten plockade man nötter.

smultron	—	smultrar
backsmultron	—	jödaknoppar

SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

INBJUDER TILL

HÖSTSAMKVÄM

Tid: 12 november kl 18.45
 Plats: Restaurang Lantis, Fiskar-
 torpsvägen 160 A
 (vid Roslagsvägen och uni-
 versitetet),
 Stockholm – Frescati
 Musik: Orkester
 Resväg: Bil eller tunnelbana 15 till
 Frescati – universitetet

Förtäring: Kalkonrulle med cumber-
 landsås, sallad, smör och
 bröd, öl. Fria rättigheter
 Pris: 30:-/person
 Anmälan: Bindande anmälan till
 Svenska Odlingens Vänner
 Vikingagatan 25
 113 42 Stockholm
 senast den 5/11. Tala om
 hur många som kommer

VÄLKOMNA!

STYRELSEN

svarta vinbär — svart tīstrar
 måbär — måabär
 stenbär — glopsar
 hallon — hallar
 nötter — nåter

Kökredskap

”Jen grit”, järngryta, var det kokkäril som användes mest. Den var rundbottnad och hade två öron vid vilka handtaget var fäst.

”Kopar kähl”, kopparkittel, hade man att värma vatten i i uteköket när man tvättade kläder, bryggde öl, värmd bastuvatten m.m.

”Käfekähl”, kaffekittel, hade man av plåt eller koppar. Kaffet kom till Rågö omkring 1870. Då hade några kvinnor ifrån Baltischport, som kom till Rågö för att köpa ull, haft med sig kaffe och bjudit på, sen började man så småningom köpa kaffe på Rågöarna.

Redskap att röra om och ösa med:

”Hläiv”, slev, för soppa.
 ”Kräkl”, för gryngröt, att röra med.
 ”Stämp”, för potatisgröt (-mos) att

stampa med.
 ”Vispel”, visp av rötter, att vispa med.

Redskap att äta med:

”Spån”, sked.
 Kniv”, kniv.

Kärl att förvara mat i:

”Mjök-bitt”, mjökbytta, den var liten och av trä, i den fick mjölken stå och surna och här togs grädden av till smörkärningen.

”Mjök-hålk”, hålken var större, den rymde mer än en hink. Den var smalare nertill, hade 2 band upptill och 2 band nertill, 2 öron att bära i och lock.

När man skummat av grädden från mjökbitta slogs mjölken över i hålken. Man tog därifrån och åt först själv och gav resterna till djuren.

”Trä kapp” hade man ”dricke” i (se öl) eller öl.

Rum att förvara mat i kallades: ”saffer”, skaffereri.

Man **sopade** golv med: ”bårst”, borste.
 ”kväst”, kvast utan skaft, ”laisk”, kvast med skaft.

Läkeörter och andra botemedel

Groblad, ”groda-blader” användes på sår, för att de fortare skulle läkas, ”gro”.

Ormblad, ”bläim-blader” lade man på sår med var, för att varet skulle dras ut.

Om man slog sig och fick *blåmärken* eller *bulor*, så värmd man en kniv och ”tocka opa”, tryckte emot, så gick blåmärket eller bulan ner.

Häggbär, ”hägge-bär” lades i vin och fick stå och dra tills vinet blev rött. Användes vid diarré.

Enelag och enbär ”äine-la å äinbär” användes mot många krämpor. Man kokade kvistar eller bär och drack lagen t.ex. vid svullnader, invärtes plågor m.m.

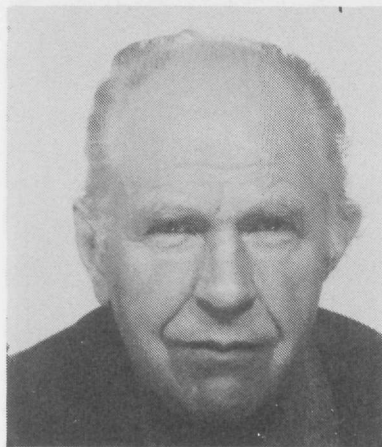
Sennabaljor köptes på apotek vid trög mage.

Baldrian användes ett par droppar på en sockerbit, om man blev rädd. Man kunde även i stället dricka sockervatten.

Ur bygderådets samlingar

JORD OCH HAV

Esterna i exil kan visa upp en omfattande skönlitterär produktion. Det förlorade hemlandet erbjuder ett rikt stoff och fängslande motiv. Här presenteras en nyligen utkommen roman, vars handling utspelas på Dagö.

Det estniska förlaget Loodus utlyste i slutet på trettioalet en romanpristävling, som vanns av Elmar Öun med romanen "Unustatud naised" (De glömda kvinnorna) 1938. Händelserna i boken utspelades på Dagö. Författaren hade kommit till ön som sommarvärd och han blev förtrogen med dess invånare och problem. Under kriget flydde Elmar Öun som så många andra till Sverige, där han blev läroverkslärare i matematik och fysik. Hans intresse för litterärt skapande och för de människor han skildrat i sin första bok slocknade aldrig. Han återvänder i en nyligen utkommen roman *Meri ja maa* (Hav och jord, 216 s, Väli-Eesti & EMP, Stockholm 1977) till Dagö och dess invånare.

Elmar Öuns bok tecknar på ett mycket konkret och åskådligt sätt den miljö där personerna rör sig och händelserna utspelas. Det är bondgårdar och fiskarställen i en karg natur som bildar ram för skeendet. Havet och jorden, årstidernas växlingar, den spirande grödan och vinterns stormar, allt sätts in storslaget och effektfullt. Man tycker sig höra alfågeln läte, när isen går upp, man förnimmar det dova brusat när havet stiger och väller upp mot bryggor och broar. Ödsligheten på det näs, där berättelsens huvudpersoner slår sig ned, är fullständig, när vintern brer sitt snötäcke över stränder och isar.

I denna karga miljö rör sig människor med karga själar. Livet levs inte efter stora linjer, och idealiteten är ett okänt begrepp. Märkta av hårt slit och

snikenhet känner de bara glimtvis gemenskap och kärlek. Bundenheten vid jorden och dragningen till havet, begäret att äga och lusten att föra andra bakom ljuset är faktorer som dikterar människornas handlingar. Men man kan inte undgå att känna sympati för envetenheten och konsekvensen, för helgjutnheten och den gnutta kärlek och tillgivenhet de stundom visar varandra.

Ingel, den kvinnliga huvudpersonen, är bondflickan som längtar efter att få sitta i eget bo och bruka sin egen jord. Arbetsamheten och fliten uppfattar hon som de självklaraste dygderna. Men detta blir på sätt och vis hennes fördärv, för just för dessa egenskaper kommer hon att utnyttjas. Hennes blivande svärfar väljer henne åt sin son, för att han i henne ser en effektiv arbetsträl. Svärmodern handlar också ofattbart grymt, när Ingel väntar sitt barn, som enligt svärföräldrarnas mening endast kommer att hindra Ingel i arbetet. Ingel – den mest sympatiskt tecknade av bokens gestalter – visar sin självständighet och handlingskraft, när hon lämnar svärföräldrarna.

Joosep, Ingels blivande make, möter vi först som en stilig ung man, när han uppvaktar Ingel. Uppvaktningen sker emellertid på faderns befallning, som det sedermera visar sig. Joosep är en komplicerad natur, hård och undergiven på samma gång. Konsekvent håller han fast vid sin böjelse för sjön och sin avsmak för jorden. Äktenskapet mellan de två karakteriseras av mäktiga faktorer: spänningen mellan Ingels jordbundenhet och Jooseps dragningskraft till havet, bådas envetenhet, bådas outtalade respekt och kantiga tillgivenhet för varandra.

Ett med få men pregnanta drag skisserat porträtt av Ingels föräldrar visar öborna, när de är som bäst: inbundna visserligen och hårda, men på samma gång rejäla och rättrådiga. Jooseps föräldrar är av en annan typ. Fadern, Siim, är den sluge luren-drejjaren, ständigt redo att göra skumma affärer, modern Reet, som är

från stan, den lata som låter andra arbeta för sig. I dessa två finns egoismen personifierad.

Handlingen börjar före första världskriget. När året 1914 är inne när en vindpust från det stora skeendet även de isolerade människorna på holmen utanför Dagös kust. Joosep kommer till Rohuküla för att arbeta på utbyggnaden av Hapsals djuphamn, och genom sluga manipulationer undgår han att mobiliseras och skickas till fronten. I stället skor han sig och kommer vid krigsslutet obemärkt hem med gods som han förvärvat på ett sätt som inte tål öppen redovisning.

Och livet går vidare. Ingel och Joosep bosätter sig tillsammans med sina barn på ett litet fiskarställe, som Ingel avskyr. Åren går, och långsamt förvandlar skeendet livet för familjen, utan dramatiska kastningar, men dock så att Ingel till slut får se sin dröm om egna åkrar gå i uppfyllelse.

Elmar Öuns berättelse är en folklivs-skildring med klassiska drag. Genom verket går stora idéer: kustbon som slits mellan jord och hav, mellan materialistisk egocentricitet och en underligt karg och förborgad tillgivenhet. Romanen bär det stora eposets prägel.

Framställningen bygger i väsentlig grad på dialogen. Denna är författarens största stilistiska tillgång. Det är ett utsökt nöje att följa replikföringens ofta mästerligt nyanserade form och känna de estniska vardagsmänniskornas språk ånyo levandegjort i sin rätta miljö. Det var länge sedan jag så intensivt njöt av språklig träffsäkerhet. De beskrivande partierna visar även de en stor realistisk säkerhet och nyansrikedom. Berättelsen kommer kanske i sista hand i sammanhanget, men den lever på koncentrationen och den episka tyngden.

En fulländad dialog innebär en stor styrka. Samtidigt är den emellertid också ett handikapp. Jag kan inte se, hur man skall bära sig åt för att översätta denna dialog, som bygger på en mängd underfundiga semantiska nyanser. Alla som kan estniska bör läsa den här boken på originalspråket. Men man vill dessutom hoppas att någon ger sig i kast med den vanskliga uppgiften att översätta detta epos till svenska. Det förefaller mig nämligen som om vi här hade att göra med en blivande klassiker.

Edvin Lagman

EN VISA

TILL VÅREN OCH SOMMAREN

*Min lilla vän, fast frosten står
som rök i stadens gränder
och halvt förfrusna kramas våra händer
så blir det ändå åter vår
och vi ska höra göken gala
och vi ska gå, och tiga eller tala
och stanna var vi vill och le
mot jord och himmel, mot varandra
och känna längtan stillna, bara se
varandras ögon, bara ge.*

*Och det blir sommar än en gång
med himmel blå och skyar vita
och svalor som i luften rita
sin glädjes cirklar dagen lång.
Och vi ska vandra, vi ska sjunga
vår kärleks fröjd, och lika unga
som älskande i alla tider
förenas uti blomsterlider
bland jungfrulin och vadd och klöver
och björkar susande däröver
och känna längtan stillna, bara le
i jubel mot varandra, bara ge.*

Edvin Lagman

SOMMAR

Foto E. Lagman

En äkta naivist

Från Anton Vesterbergs barndomsbygd
Foto Per Söderbäck

SOV-Arkiv Vikingagatan 25, Stockholm utställde tavlor med Estlandsmotiv av Anton Vesterberg, 16 april-7 maj 1977.

Så blev det då ändå en utställning av A. Vesterbergs måleri, ehuru han själv redan 1976 hade gått hädan. I sina efterlämnade brev till A. Samberg och i uttalanden i frågan om måleri och stämningar får han här själv föra sin talan. "Jag ville vandra i skogarna där hemma på den tiden, då freden omslöt landskapet. I skogen finns musik, arkitektur och ett mildt ljusspel. Den vackra Rosta moen där hemma, Nisve moen med sina stora, fasta och söta blåbär. Där plockade jag bär som skolpojke och finansierade min skolgång och inköp av toalettartiklar. Jag inköpte härligt doftande tvålar av en rysk gårdfarihandlare. Det var idylliskt men även hårt, vitaminfattigt. Man repade tallskott på våren och åt även björknopp. Men luften var underbar, grönskan doftade och en stor fågelkör underhöll. Det var underbart!" Så kom det sig då, att han också här i Sverige hade kvar sin fina och nära känsla för naturen och för de atmosfäriska skiftningarna i sin omgivning, särskilt i Rimbo, där han en tid bodde. Han levde intensivt med i årstidernas växlingar, och på sin kvällspromenader iakttog han färgspelet på himmelen. Sådant material hade han användning för, när han i varma och känsliga färger återgav sina minnen och upplevelser ifrån hembygd.

Det var för honom liksom att leva vidare i hembygdens marker och omgivning hela tiden. På så sätt ville och

De hade stått tysta en stund och stirrat ut i dunklet. Deras tankar tog andra vägar.

—Så vackert här är, hade Eva sagt tyst. Det är så annorlunda än i skogen hos oss.

Då hade Simon kommit att tänka på sin barndom vid stranden, hur han upptäckt, att havet var vackert, hur han blivit gripen av det som var vackert. Och han hade berättat för Eva, hur han hade lekt bland stenarna med sina båtar och hur han fångat flundror på den ljusa sandbotten.

Sedan hade de gått tillbaka genom skogen och fallit i varandras armar på åkerrenen. Men när Simon följt Eva hem och ensam vandrade tillbaka mot Rönnbacks grind, kände han mitt i all sin glädje, att ett sting av oro fanns kvar efter det, som han hade upplevt inom sig själv.

Morgonen därpå hade de sett till, att linorna var ordentligt fästade vid båtens skrov. På kvällen hade de fått hjälp vid vindspelet av de andra unga männen i byn, och innan skymningen föll, hade båten flyttats så nära stranden, att däckets låg ovan vattenytan och de kunde börja pumpa. Ankaret roddes ut igen och från aktern lades stadiga förtöjningar kring en stor sten

kunde han omsätta och återge något av hjärtats saga i färger och färgspelets harmoni. Själv har han i ett brev vid ett tillfälle citerat ord av Harry Martinson: "Mycket i livet måste vara lek för att levas". Att hans färger blev så varma, ljusa och glada berodde väl på att han bar inom sig så mycket av detta glada och lekfullt naiva barnasinne. På så sätt har han, Anton Vesterberg, läraren i Höbring by i Rickul, genom sin lek med färger och kriter, genom sina naivistiska målningar räddat åt eftervärlden något av våra minnen ifrån vår forna hembygd. Det är för sådant vi nu skall vara Anton Vesterberg tacksamma. Och det är som en sådan hembygdens målare vi skall minnas honom och välsigna hans minne. Själv får jag här i all anspråkslöshet tacka SOV's Arkivstyrelse för att denna utställning kom till stånd. Det var friskt tänkt och friskt vågat.

EDVIN LAGMAN

SKEPPET EN BERÄTTELSE

på land. Så fick fartyget ligga över natten.

När morgonvardsarbetena var slut nästa dag, skyndade sig de tre bolagsmännen genast ned till stranden igen, och innan de skulle hem till middag, hade de lyckats pumpa båten läns och fann då, att den inte läckte mycket längre.

På kvällen stod Simon åter ensam vid stranden, sedan de andra gått hem. Det hade varit händelserika dagar, fyllda av en spänning, som han aldrig förut upplevt. Han och hans kamrater hade blivit herrar över en situation, som hotat att ominstegöra deras stora verk och göra dem till åtlöje i hela bygden. Simon hade sammanbitet och bittert upplevt sin fars talande tystnad och de halvvuxna pojkmarnas glåpord. Men han stod som segrare, tyst, trött, tillfreds. Och en natt av malande oro hade fört Eva till honom på ett nytt sätt, helt olika den danskväll, då de gått och tittat på månen.

När seglen breddes ut på marken, såg de stora ut. Det hade varit ett besvärligt arbete att med den böjda segelnålen sy lik runt kanterna på den hårda duken, att splitsa märlor kring märspiken och sätta i käsor till att trä tåg igenom.

Varmt tack! Som avslutning på den här mycket anspråklösa artikeln i ämnet tar jag mig friheten citera några rader ifrån tidningen "Folket" i Eskilstuna år 1971, där en tidningskorrespondent, som hade besökt Anton Vesterberg i Folkesta, skriver sålunda: "Själv har Anton Vesterberg anpassat sig även i Sverige. På gamla dar har han förverkligat en gammal dröm. Han har börjat måla. På väggarna i hemmet i Folkesta hänger tavlor med motiv från den estniska hemtrakten.

Stränder, sädesfält, kyrkor från den svunna världen. Med färg och pensel lockas minnena från det gamla landet fram. Så sitter han där i Folkesta, den forne ryske soldaten. En stillsam man som råkat komma i världshändelsernas centrum. Men som anpassat sig under tsarer, bolsjeviker och nazister. Anpassat sig och överlevt.

Alexander Samberg

SOV:s ARKIV inbjuder till SAMMANKOMST

lördagen den 8 oktober 1977
klockan 14.00
Vikingagatan 25, Stockholm

Program:
Utställning
I samband därmed diskussion rörande
hemslöjd, såsom
sömnad
stickning
mönster m m.

Alla hjärtligt välkomna!
ARKIVET

Seglen hade förvarats hoprullade i smedjan de sista dagarna. När nu fartyget hade pumpats läns igen och låg och red så lätt på dyningen innanför hamnens stenräcka, var det på tiden att ta fram dem och slå under dem. Innan Adam, Simon och Villem rodde ut med dem, breddade de än en gång ut dem på stranden och granskade alla sömmar. Sedan rullades de ihop igen och lyftes i jollen.

Först knöt de fast klyvaren vid fallet och hissade den halvvägs. På så vis gick det lättare att knopa fast seglet vid klyvarbommen. Därefter gjorde de på samma sätt med jagaren och focken. Allteftersom seglen kom på plats vaknade skutan till liv. Det var som om den hade blivit ett väsen med eget medvetande.

Höjdpunkten var grotseglet. De hissade först gaffeln ett par alnar, så att det blev ett mellanrum mellan den och bommen. Därefter gick det lätt att knopa fast övre liken. När detta var gjort lade de sig alla tre med hela sin styrka i båda fallen, och seglet gled lätt i höjden. Sedan det hade fästs vid bommen, hissades det ända upp, så att gaffelklon låg under salningen och piken pekade snett upp och stramad till den stora duken. Då låg "Hoppet" där, ett färdigt fartyg på vikens vatten.

Det ryckte till i båten. Det kändes hur livet flöt genom dess rigg och skrov och hur den vaknade till medvetande. Rörelserna var som en hunds eller hästs eller en människas, ibland

lugna, ibland häftiga, som när man har bråttom att komma iväg någonstans. Tågvirket darrade till, och segelduken spändes för den lätta vinden.

Det var vackert att från däckets se upp mot riggen. Segelduken var bländande vit mot den klara himlen, tackel och tåg drog ett mönster av mörka streck mellan mast, reling, klyvarbom och gaffelnock, skoten löpte lätt genom sina block och låg fästade vid knapar i relingen.

"Hoppet" pekade med stäven rakt in i sydvästvinden och ryckte otåligt i sin kätting. Adam och Villem tog tag i spakarna till det lilla ankarspelet framme i fören. Det rasslade rytmiskt, när kugghjulen grep in i varandra. Kättingen kröp in genom klyset, och snart hängde ankaret över vattnet. Simon stod redan färdig vid rodret. "Hoppet" gjorde ej djup nigning åt styrbord, svängde över i lä och började glida mot hamninloppet.

Med en ilande känsla av spänning följde de tre sitt fartygs alla rörelser. De kände hur lätt hon klöv de små vågorna, det verkade som om hon var oljad. Hon lade sig långt över åt styrbord för vindilarna. Hon var ännu så lätt. Men hon reste sig åter snabbt och mjukt som ett barn, som tar upp sin leksak från marken.

Hela tiden talade fartyget och vattnet med varandra. Vågorna gläfsade mot bogen, de skämtade och retades. "Hoppet" svarade med att resa stäven en smula och sedan klatschande driva

undan vattnet, så att det skummande gled längs sidborden och bubblade som en potatisgryta bakom rodret. Skrovet mumlade med en djup ton, litet olika för och akter om sumpen. Men riggen nynnade en vinande och knarrande sång.

De passerade stenarna i hamninloppet och kom ut i rum sjö. "Hoppet" tog vågorna med lätta bugningar. Hon låg en god stund med vinden in från babord och bogsprötet pekande mot holmens strimma på horisonten. Det gick undan med en väldig fart, och rätt som det var, befann de sig i höjd med yttersta spetsen på udden.

—Ska vi vända nu? ropade Simon.

Han lät henne gå upp i vinden, seglen fladdrade och han måste huka sig för bommen. Adam och Villem skotade in litet, hon gick över stag och Simon lade henne lätt bidvind. Hon kryssade fint. Sedan turades de om vid rodret och prövade alla tre, hur det kändes att föra henne.

Med vattnet skummande kring bogen kom de tillbaka genom hamninloppet, lovade upp och lät ankaret gå. På stranden stod några åskådare. Stolta och glada beslog de tre vännerna seglen och rodde i land.

—Jaså, ni kantrade inte den här gången ännu, sade någon. Det hördes beundran i hans röst.

—Det här är inget svintråg, att det skulle stjälpas för första vindil, svarade Villem.

—Nå, hur kändes det? frågades det sedan. Var hon lätt att styra? Man vet ju hur kvinnfolk kan vara. Kryssade hon bra?

Knapphändigt och värdigt svarade de på frågorna och lät litet likgiltiga. Men inom sig var de lyckliga.

Det var en hel del småarbeten kvar att göra på däck och i kajutan. Kvällarna gick åt till detta. Snart var det lördag, och byns ungdom samlades åter i skogsgläntan nära stranden.

Tre pojkar från grannbyn dök plötsligt upp där. De hade varit och tittat på den nya båten.

Simon märkte att en av de främmande pojkarna, Bastkull Anders, under kvällens lopp allt oftare kom i närheten av Eva. Flera gånger bjöd han upp henne till dans och envisades att tala med henne. Simon tyckte sig förstå att han försökte få henne att följa med bort från gläntan, men Eva värjde sig skrattande och skämtade

bara med honom. Slutligen gick Simon och hans kamrater fram och ställde sig i halv ring nära honom utan att säga något. Bastkull Anders förstod och höll sig borta från Eva resten av kvällen.

Simon följde Eva till hennes bodörr. Medan de stod där och höll om varandra, kom någon bygatan fram med smygande steg. Simon och Eva slank bakom en trädstam och väntade. Den främmande lyfte försiktigt grindhanken och kom in på gården. Då såg de i skymningen att det var Bastkull Anders. Han gick fram till boddörren, såg sig spejande omkring och knackade försiktigt, liksom på försök:

—Eva, är du där? Öppna!

Simon sträckte varsamt ut handen och tog ner ett tunt rep som hängde på en knagge under taksågget. Sedan slog han repet runt trädstammen alldeles nära marken. Han gjorde det hastigt och tyst. När han var klar hoppade han tvärsöver stigen bakom ryggen på Anders och sträckte repet. Anders vände snabbt som tanken och tog till flykten, snubblade över repet och föll framstupa. Simon rusade fram, men Anders hann komma på fötter och lyckades slita sig loss ur Simons grepp kring hans arm. Vigt hoppade han över grinden och försvann.

På söndageftermiddagen samlades ungdomen nere vid viken för att titta på den nya båten. Alla ville egentligen vara med på en segeltur, men ingen frågade direkt. Man gick som katten kring het gröt, tills Simon slutligen sade, att de kanske skulle ro ut och se om det var kvar några läckor. De tre bolagsmännen och ett par andra av byns pojkar hade just gripit tag i jollens reling för att dra ut den i vattnet, när det blev en särskild rörelse i gruppen på stranden.

—Vi får främmande, sade någon. Det kommer gäster från utbys.

Allas ansikten vändes mot skogsbyrnet. På stigen som mynnade ovanför byggplatsen kom långsamt en tropp grannbypojkar. De höll sig tätt samman och gick raka vägen ner till jollen.

—Gu' sinn', sade en av dem. Vi ska väl hälsa på kaptenen först. Gu' sinn', Simon.

Det var Bastkull Anders. Han trängde nära in på Simon, och Simon kände att han druckit öl.

—Att du orkar vara uppe, som är hos fruntimmersfolk på nätterna, fort-

satte Anders. Men du kanske inte är så stadig på benen, du kanske faller om jag tar i dig.

Anders kom ännu närmare.

—Ta det lugnt nu, sade Simon. Vad bråkar du för?

Han såg Evas blick. Vad skulle han göra? Han ville inte ha slagsmål, men han kunde inte heller visa sig feg. Anders grep med vänstra handen i hans rockuppslag och höll högra näven under hans näsa.

—Känner du dödslukten från den här, skrek han. Känner du?

Instinktivt grep Simon om hans handleder och vred neråt. Anders grepp lossnade, men då låstes Simons armar bakifrån och någon sparkade honom i knäveckan. Strax därpå låg han på rygg med Anders över sig medan två andra höll hans armar.

Slagsmålet var på ett ögonblick i full gång runt omkring. Simon lyckades böja huvudet åt sidan och värja sig för ett fumligt slag som Anders riktade mot hans ansikte. I samma ögonblick såg han Adam komma med en plankbit och måtta ett slag från sidan mot Anders. Simon förstod ögonblickligen att en stor olycka skulle kunna inträffa.

—Anders, väste han, ner, fort!

Samtidigt lyfte han högra benet så att han fick foten framför Anders bröst och tryckte till. Anders föll baklänges, och slaget susade över hans huvud. De andra släppte taget om armarna och Simon reste sig och hjälpte Anders på fötter.

Adam stod där och såg alldeles rådvill ut. Han hade tappat herraväldet över sig själv och hade kunnat slå Anders fördärvad. En sådan tur att Simon hade insett faran.

Anders var inte värre än att han förstod vad som hade skett. Han borstade skamsen av sina byxknän och stoppade händerna i fickorna. Slagsmålet stannade av. Adam hade besinnat sig och sade:

—Det var nog bra att det inte tog. Men jag blev så arg när ni alla tre var på honom.

Truppen tågade iväg utan att säga något. Det var inte lätt att finna den rätta hållningen i den situationen. Till all lycka var skogsbyrnet nära.

Den eftermiddagen gjorde "Hoppet" två seglatser, och alla ungdomarna fick prova hur det kändes att segla i ett så stort fartyg. Med stolthet hjälpte Simon Eva ombord. Men han kunde

Margot Wiebe

f. Holm

In memoriam

Margot Wiebe var medlem i SOV redan i begynnelsen av dess verksamhet. Tillsammans med Dagmar och Rosa Petersson var hon verksam särskilt som festarrangör. Där grundlades den vänskap som skulle vara livet ut. På dessa tillställningar samlades revalborna för att råkås och ha trevligt. Ett

inte inför de andra visa henne särskild uppmärksamhet. Och något sådant väntade hon inte heller. Hon gjorde som de andra flickorna, klamrade sig fast och skrek när fartyget krängde. Men Simon bara skrattade. Och när han skrattade var Eva inte rädd för sjön längre.

Dagen därpå lättade "Hoppet" ankar för att segla in till stan och bli registrerad. Tre dagar tog resan. När Simon och hans kamrater kom tillbaka, kände de sig som gamla erfarna sjömän. Det var två kvinnor som med oro och spänning hade väntat på Simons återkomst: Rönnbacks Lena och sommarflickan Eva. En tredje kvinna fanns som Simon ibland tänkte på: Olas Kersti. Vilka tankar hon hade kunde han inte räkna ut.

Men Bastkull Anders sade, när han träffade Simon nästa gång:

—Jag får nog säga mycken tack till dig för att du sparkade mig. Man är rätt så dum när man druckit öl.

Sommaren var tillbaka i byn, men den här gången var den annorlunda. Något nytt hade kommit. Tre unga män hade byggt ett fartyg. Och ingen kunde räkna ut vad allt detta skulle föra med sig.

Slut på del 1

Johanna Schmidt

14.12.1900 – 3.11.1976

In memoriam

Det kom ett brev.

Palma 4/11 1976

Min kära mamma lämnade oss för alltid i går, så som hon i sin ungdom lämnade sitt hem för att följa den hon älskade.

Vi jordfäster henne den 5/11 på den lilla kyrkogården i Establimente. Erik.

Den som nu skriver detta ber om plats för denna något senkomna minnesruna i Kustbon. Det är hans, dvs mitt, fel att det har dröjt ända tills nu.

Tidigare någon gång skrev Johanna Schmidt själv följande rader:

Min värld är liten,

blicken räcker inte långt,

men en blick tillbaka

håller minnena vakna.

I minnena är jag vid barndomshemmets port.

Vindens vilda lek med havets makter ifrån öst och väst . . .

Krigets makter sopar rent . . .

I oktobernattens mörka timma syns ej tåren.

Havet skymmer.

För din kärlek till detta ditt nya hem och till "barndomshemmets port", för din omtanke om och starka känsla för de dina och för livet och människorna på Nargö står dessa rader som ett tack till en av minnas trogna väktare.

Alexander Samberg

av samkvämen minns jag särskilt väl, eftersom jag medverkade i en tablå, som skulle framställa lillprinsen sittande i Karin Månsdotters knä, klädd i blå sammetskostym med stor vit krage och breda vita manschetter. Dagmar sjöng "Rida, rida ranka". Sedan framförde damerna "Tre trallande jäntor" som sång och dans.

Vägarna skildes då Margot flyttade till Amerika. Men vänskapen upprätthölls genom en flitig brevväxling. Också i Amerika fortsatte Margot Wiebe att delta i föreningslivet, nu som festarrangör inom Wasa-Orden. Vid fyllda sjuttio var hon alltjämt mycket ungdomlig, omsvärmad och beundrad.

Så minns jag min faster Margot, då vi sist träffades 1959.

Hon längtade hem.

"Hem" var Nargö och Reval.

Edith Svensson

Familjenytt

VIGDA

Bert-Göran Karlsson

Katarina Storm

från Norrby, Ormsö

DÖDA

Agneta Fagerros, född den 16 februari 1908 på Ormsö, avled den 30 maj 1977 i Stockholm.

Oskar Luks, född den 26 september 1908 i Rickul, avled den 7 juli 1977 i Stockholm.

Pauline Sommer, född Boman den 15 september 1890 i Rickul, avled den 23 juni 1977 i Märsta.

Gertrud Stenholm, född Moll den 10 januari 1892 på Ormsö, avled den 20 augusti 1977 i Stockholm.

Julia Treiberg, född Tahlberg den 23 mars 1894 i Rickul, avled den 30 oktober 1976 i Norrtälje.

Vår kära Mor

och Mormor

Lövisa Ahlberg

* 23 november 1884

har stilla insomnat.

Djupt sörjd av oss,

släkt och vänner.

Huddinge 3 sept. 1977

ELNA och INGVALD

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Jordens oro viker

för den frid som varar.

Maria Ahlros

* 25 april 1892

† 22 maj 1977

GERTRUD

Övrig släkt och vänner

Döden är en vinning

intet nederlag

det lyser över bergen

natt har blivit dag.

Vår käre Bror

Hans Berggren

* 28/12 1902

† 10/6 1977

Sörjd och saknad

SYSKONEN

Släkt och vänner

Du somnade stilla

när färden var slut

Från allt vad Du lidit

Du nu vilar ut

Vår kära

Axelina Fahrman

född Greisman

* 18 december 1915

har i dag efter en tids sjukdom

lämnat oss, syskon, övrig släkt

och många vänner i djup sorg

och saknad

Kumlaby den 24 juni 1977.

OLLE

ELOF och BERIT

ESSIE och ÅKE

BIRGITTA och KURT

BRITT-MARIE och GUNNAR

Barnbarnen

*Du somnat så fridfullt och
stilla*

I sommarens ljuvaste tid

Ej sjukdom nu mer gör Dig

illa

Du vilar i evig frid

Tack för all kärlek

Vår älskade far

Robert Hallberg

f. 10.2.1911 Nuckö

d. 17.4.1977 Sthlm

Kent o Monica

Leif

Bröder med familj

Alexander Kopamees
* 2/7 1901
† 7/8 1977
har lämnat oss.
ADELE
HEINO och JORID
VELLO och MARIANNE
Barnbarn
Övrig släkt och vänner

Vår käre Far
min rara Morfar
Gustav Reets
f. 22 febr. 1889
d. 5 juni 1977
har lämnat oss i stor sorg.
Ilse och Börge
Rolf
Roland och Teeta

Min älskade Make
min käre Far
Einar Westerholm
* 27/6 1920
Har lämnat oss, moder, syskon,
övrig släkt och vänner i djup
sorg och saknad.
Göteborg 31 maj 1977
Maria
Lennart

*Tyst susar träden
Kring det sommarhem Du älskat
Farväl bugar blommorna
Du vårdat så ömt
Sjukdom och oro ej mer gör dig illa
Stillnat har striden, nu tystnat
har orden,
Sov gott, Du vår käre,
vårt allt här på jorden.*

Vår käre Far
August Lindman
* 17 april 1901 Rågåarna
har hastigt lämnat oss
i sorg och saknad.
Tumba den 17 juli 1977
Erhard
Bernhard
Barnbarn
Syster med familj
Släkt och vänner

Vår kära Mor
Mormor och Farmor
Gertrud Stenholm
* 10 januari 1892
har i dag stilla insomnat.
I vår sorg deltaga syskon-
barn, övrig släkt och
vänner.
Stockholm 20 aug. 1977
ALMA-CHRISTINA
Nils-Erik
JOHN och LIZZIE
Birgitta

*Lugnt är att vila
när krafterna domna
Trött efter årens möda
och strid.
Skönt i den eviga vilan
få somna.
Tack kära Mamma
vila i frid.*

Margot Wiebe
född Holm
5 november 1888
på Nargö
† 23 juni 1977
USA

Herta Korveman
född Holm
30 augusti 1900
på Nargö
† 26 april 1976
USA

Ines Holm
född 19 februari 1906
på Nargö
† 23 juni 1977
Estland

*Bred dina vida vingar,
o Jesu, över mig
Och låt mig stilla vila
I ve och väl hos dig.*

Vår käre
Oskar Luks
* 26 sept. 1908
har i dag stilla insomnat
Stockholm 7 juli 1977.
Barn Barnbarn
Övrig släkt och vänner

Min älskade Make
Elmar Söderholm
* 16/5 1923
har idag stilla insomnat.
Sörjd och saknad av mig,
bror, svägerska, övrig släkt
och vänner.
Örebro den 6 augusti 1977
AGNES

*Man bygger så mycket med
drömmar
Så litet med verklighet
Livet går likt skälvande
strömmar
Varthän vi inte vet
Vad ödet bestämmer åt livet
Den vägen måste vi gå
Därom står i livsboken
skrivet
Ingen kan ändra därpå.*

Vår älskade Mor
Selma Miralda Norberg
f. Westerbusch
* 17/8 1914 i Rickul
† 14/6 1977 i Norrköping
har lämnat oss i sorg och
saknad.
Barnen
Barnbarnen
Släkt
Vänner

Vår Syster
Faster och Moster
Julia Åkerblad
f. 29 sept. 1897
har i dag stilla insomnat
sörjd och saknad av oss syskon,
syskonbarn, övrig släkt och vänner.
Eskilstuna 15 juli 1977

*Nu hjärtats frid ej störes
av världens oro mer,
ty du har funnit landet
där solen ej går ner.*

Bemärkelsedagar

95 år

Luise Palmkron, född den 6 nov. 1882, Vippal

90 år

Helene Kristine Hanko, född Palmberg den 19 nov. 1887, Nuckö

Lovisa Luks, född den 23 nov. 1887, Rickul

85 år

Marie Berg, född den 11 okt. 1892, Reval
Hermine Rosen, född Amstrand den 25 okt. 1892, Reval

Anton Granberg, född den 26 okt. 1892, Rickul

Pauline Pöldma, född Alberg den 31 okt. 1892 Rickul

Agneta Hörnsten, född Nyblom den 3 nov. 1892, Ormsö

Karl-Gustav Tunón, född den 6 nov. 1892, Petseri

Mathilda Nyman, född Westerberg den 20 nov. 1892, Rickul

Maria Linneberg, född Vesterholm den 30 nov. 1892, Rickul

Julius Kehlman, född den 3 dec. 1892, Korkis

Johannes Vesterby, född den 23 dec. 1892, Rickul

Pauline Pählberg, född Stahl den 27 dec. 1892, Rickul

80 år

Hildur Freiman, född den 9 okt. 1897, Nuckö

Lovisa Luhn, född Vesterbom den 13 okt. 1897, Nuckö

Magdalena Runestam, född Haggars den 13 nov. 1897, Runö

Olga Stahl, född den 16 nov. 1897, Rickul

Oskar Freiman, född den 19 nov. 1897, Nuckö

Johanna Berkman, född Viksten den 23 nov. 1897, Nuckö

Anders Vidgren, född den 26 nov. 1897, Ormsö

Johan Vidgren, född den 26 nov. 1897, Ormsö

Johanna Deemus, född Luks den 27 dec. 1897, Rickul

Johan Lindström, född den 30 dec. 1897, Ormsö

75 år

Johannes Friberg, född den 2 okt. 1902, Ormsö

Voldemar Engbusk, född den 3 okt. 1902, Nuckö

Elisabeth Bergman, född Malman den 4 okt. 1902, Nuckö

Anders Fällin, född den 9 okt. 1902, Ormsö

Anders Förberg, född den 10 okt. 1902, Ormsö

Alide Bles, född den 10 okt. 1902, Nuckö

Hans Broman, född den 22 okt. 1902, Ormsö

Oskar Sedman, född den 22 okt. 1902, Nuckö

Mathilda Engbusk, född Umda den 22 nov. 1902, Nuckö

Olga Neider, född Thomsson, den 7 dec. 1902, Rickul,

Anders Sjöström, född den 11 dec. 1902, Ormsö

Pauline Blomqvist, född Rosenberg den 11 dec. 1902, Rågöarna

Ferdinand Liller, född den 24 dec. 1902, Tarvastu

Marie Alberg, född Pau den 31 dec. 1902, Rickul

70 år

Katarina Passvik, född Hollingers den 2 okt. 1907, Runö

Adele Matsman, född Berg den 6 okt. 1907, Nuckö

Konrad Engman, född den 17 okt. 1907, Rickul

Katarina Rosenblad, född den 20 okt. 1907, Ormsö

Rudolf Krusman, född den 5 nov. 1907, Nuckö

Johan Wennberg, född den 6 nov. 1907, Ormsö

Maria Fällman, född Lilja den 7 nov. 1907, Ormsö

Irene Elisabet Nyman, född Bombas den 8 nov. 1907, Nuckö

August Schönberg, född den 9 nov. 1907, Rickul

Maria Mark, född Österlin, den 12 nov. 1907, Ormsö

Maria Alström, född den 13 nov. 1907, Ormsö

Agneta Enkel, född Sjöman den 18 nov. 1907, Ormsö

Alide Klanberg, född Besterman den 19 nov. 1907, Rickul

Adelheid Rosen, född Romm den 23 nov. 1907, Reval

Alide Åkerblad, född Brunberg den 23 nov. 1907, Rickul

Mathias Hallman, född den 24 nov. 1907, Rickul

Agneta Lilja, född Alström den 26 nov. 1907, Ormsö

Alide Häggblom, född Björkqvist den 2 dec. 1907, Ormsö

Anton Heyman, född den 3 dec. 1907, Rickul

Katarina Nyblom, född Ellerbusk den 7 dec. 1907, Runö

Griselda Soonike, född Berg den 9 dec. 1907, Nargö

Voldemar Westerblom, född den 10 dec. 1907, Reval

Boris Hansman, född den 15 dec. 1907, Reval

Alice Lindeberg-Lindvet, född Schönberg den 16 dec. 1907, Reval

Maria Stahl, född Ringberg, den 22 dec. 1907, Rickul

Martha Hagström, född Mickelin den 23 dec. 1907, Ormsö

Katarina Fält, född Blomman den 28 dec. 1907, Ormsö

Anna Vesterblom, född Rebane den 28 dec. 1907, Reval

60 år

Agneta Rosenblad, född Hedenström den 7 okt. 1917, Ormsö

Axel Brun, född den 12 okt. 1917, Nuckö

Erna Maria Sakerman, född Holm den 20 okt. 1917, Reval

Oskar Heyman, född den 29 okt. 1917, Rickul

Gunnar Alfred Engman, född den 10 nov. 1917, Rickul

Eduard Friedrich Zeisig, född den 21 nov. 1917, Nuckö

Elmar Klamann, född den 23 nov. 1917, Korkis

Helmi Westerman, född Hinno den 7 dec. 1917, Estland

Heino Raimet, född den 10 dec. 1917, Reval

Lydia Grönman, född den 11 dec. 1917, Ormsö

Maria Lundström, född Lindström den 11 dec. 1917, Ormsö

Irene Ingeborg Pella, född Lindgren, den 23 dec. 1917, Rågöarna

50 år

Elmar Lindström, född den 3 okt. 1927, Vippal

Hilda Maria Lundström, född den 3 okt. 1927, Ormsö

John Signar Lennart Thomsson, född den 3 okt. 1927, Ormsö

Gunnar Johannes Grönman, född den 5 okt. 1927, Ormsö

Endel Samberg, född den 7 okt. 1927, Korkis

Carl Schönberg, född den 8 okt. 1927, Rickul

Arthur Sigvard Enggrön, född den 11 okt. 1927, Rågöarna

Inga Öman, född Smens den 19 okt. 1927, Runö

Einar Vesterblom, född den 20 okt. 1927, Nuckö

Viktor Hamberg, född den 21 okt. 1927, Rickul

Elfride Söderlund, född Pala den 21 okt. 1927, Rickul

Edvin Vesterby, född den 23 okt. 1927, Rickul

Maria Ingeborg Boberg, född Broman den 25 okt. 1927, Ormsö

Birger Anton Sigfrid Lindva, född den 25 okt. 1927, Ormsö

Ivar Gottfrid Gärdström, född den 10 nov. 1927, Ormsö

Melita Olivia Pöhl, född den 12 nov. 1927, Nuckö

Algot Beckman, född den 27 nov. 1927, Ormsö

Elsa Helga Gäddman, född den 29 nov. 1927, Ormsö

Axel Österman, född den 4 dec. 1927, Rickul

Etel Ingeborg Eriksson, född Vesterberg, den 8 dec. 1927, Rickul

Elvine Maria Lindberg, född Appelblom, den 10 dec. 1927, Ormsö

Alvar Alexander Rosen, född den 11 dec. 1927, Nargö

Alexander Åkerman, född den 13 dec. 1927, Rickul

Udo Strickman, född den 16 dec. 1927, Korkis

Alrik Leander Alström, född den 18 dec. 1927, Ormsö

Helga Heyman, född den 18 dec. 1927, Rickul

Edit Gunhild Karlsson, född Blomberg den 23 dec. 1927, Rickul

Linda Stahlman, född den 24 dec. 1927, Nuckö

Karin Tegelberg, född Deemus den 24 dec. 1927, Reval

Jairuld Kennet Toompuu, född den 27 dec. 1927, Nuckö